

УДК 323.1
ББК 66.041

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО – ПОВНОПРАВНИЙ ПАРТНЕР РЕАЛІЗАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СОЦІАЛЬНОЇ МОДЕЛІ

І. В. Бутирська

*Чернівецький торговельно-економічний інститут Київського
національного торговельно-економічного університету;
58002, м. Чернівці, пл. Центральна, 7; тел. +38 (066) 0199805;
e-mail: irina.val13@gmail.com*

У статті досліджено взаємодію громадянського суспільства країн-членів ЄС, національних держав і органів ЄС, спрямовану на максимальне втілення в життя громадян і жителів спільноти цінностей свободи, людської гідності, власного добробуту. Автор наголошує, що в сучасних умовах формуються і набувають значного впливу неурядові організації, некомерційний сектор, який відіграє цілком самостійну роль, стає партнером держави і комерційного сектора при вирішенні гострих соціальних проблем. Включення представників громадянського суспільства всіх європейських країн у широкий діалог, надання рівних можливостей націям і народам, покликане забезпечити справедливість політики, стратегій розвитку, демократичні і представницькі процеси прийняття рішень. Цей процес передбачає повагу громадян та їх прав, піднесення культурного розмаїття й переосмислення визначення безпеки, включення в нього поняття людської безпеки. Громадянське суспільство відіграє принципово важливу роль у реалізації цих підходів, виступає повноправним партнером успішної реалізації європейської соціальної моделі.

Ключові слова: *громадянське суспільство, Європейський Союз, держава, неурядові організації, некомерційний сектор, загальноєвропейські цінності, глобалізація.*

Нова Європа будується, спираючись на широку участь своїх громадян у виробленні та прийнятті рішень з ключових питань європейського розвитку. Це не данина часу, не формальне дотримання політкоректності, а свідчення авторитету і високої питомої ваги громадян, громадянського суспільства (ГС) у прийнятті ключових рішень, щодо майбутнього ЄС. Визнання фундаментальної ролі ГС ґрунтується на загальноєвропейських цінностях, відображених у Договорі про ЄС (Маастрихт, 1992 р.): свободі; повазі прав людини; рівності; верховенства права і закону; демократії; безпеці; правосудді [2, с. 148-149].

ЄС в офіційних документах завжди наголошує, що процеси європейської інтеграції створюють вигідні умови і благодатний ґрунт для

того, щоб цінності свободи, людської гідності й особистого добробуту максимально втілювалися в життя громадян і жителів країн-членів ЄС. Реалізується ця мета наступним шляхом: закріплення прав і свобод громадян Європи в єдиному документі; введення громадянства ЄС і пов'язаних з ним прав; створення єдиного простору свободи, безпеки і правосуддя, яким сповна можуть скористатися всі, хто проживає в будь-якій країні ЄС. В одному з досліджень ролі ГС у сучасному світі професор Лестер Саламон, колишній директор Центру досліджень громадянського суспільства і некомерційного сектору в університеті ім. Джонса Хопкінса, а з 2014 р. науковий керівник Міжнародної лабораторії досліджень некомерційного сектору США, зауважив, що «XVIII століття – дало початок представницькій владі; XIX століття було століттям бюрократії; а друга половина XX століття – відкрила некомерційний сектор» [19, с. 19].

Науковці у багатьох працях доводять, що посилення ролі некомерційного сектора – якісно нове явище загальносвітового розвитку. Нині склалася якісно нова ситуація, коли не лише держава не може вирішити ряд соціальних питань, але й комерційний сектор не готовий запропонувати певну систему вирішення соціальних проблем суспільства. У цих умовах формуються і набувають значного впливу неурядові організації (НУО), некомерційний сектор, який, відіграючи цілком самостійну роль, стає партнером держави і комерційного сектора при вирішенні гострих соціальних проблем [18, с. 112]. Рівень розвитку ГС в Європі відповідає загальносвітовій тенденції посилення ролі некомерційного сектора, що детально викладено в документах ООН, яка відстежує нові тенденції в розвитку світової цивілізації і надає великої ваги проблемам розвитку ГС в останні десятиліття.

Глобалізація, нові інформаційні технології і низька вартість усіх видів зв'язку значно впливають на те, чому світовий порядок став менш замкнутим і більш взаємозалежним, ніж будь-коли раніше. Це відкриває нові можливості, але і створює нові загрози, адже проблеми швидко виходять за межі національних кордонів. Дана ситуація має далекосяжні наслідки для урядів окремих країн і їх діяльності на міжнародному рівні, впливає на демократичні процеси і ГС. У нових умовах чітко окреслилася ситуація, коли національні уряди вже не можуть вирішити регіональні і глобальні проблеми. Нині ГС, корпорації, місцеві органи самоврядування, парламенти і уряди, шукають своє місце у визначенні пріоритетів і вирішенні проблем глобалізованого світу. Зазвичай уряди мають вищу владу на державному рівні, але сфера їх влади у сучасному світі звужується, змінюється характер дій. Більшість країн часто не можуть протистояти тим політичним тенденціям, які визначають великі держави. В об'єднаній Європі багато рішень, які торкаються громадян, приймаються у Брюсселі та на міжнародних форумах поза прямим контролем ГС окремих країн. Зміна характеру влади урядів проявляється в

децентралізації, що сприяє передачі значної частини повноважень на місця і в регіони, виходячи з принципу субсидіарності [17, 22].

У сучасному світі часто звучать аргументи на користь того, що глобальні зміни підвищують нерівність і ризики для вразливих верств населення. Це справедливо, тому найбільші прихильники глобалізації погоджуються, що втілювати глобалізацію в життя слід так, щоб вона включала в цей процес все суспільство. В іншому випадку політика сильних за рахунок слабких може дати лише короткострокові результати, а обернеться тривалими втратами для всього суспільства. Включення представників ГС всіх європейських країн у широкий діалог, надання рівних можливостей націям і народам, покликане забезпечити справедливість політики та стратегій розвитку, демократичні і представницькі процеси прийняття рішень. Воно також передбачає повагу громадян та їх прав, піднесення культурного розмаїття й переосмислення визначення безпеки, включення в нього поняття людської безпеки. ГС відіграє принципово важливу роль у реалізації цих підходів.

Для оцінки ступеня впливу ГС європейських країн на створення умов для успішної реалізації європейської соціальної моделі (ЕСМ) важливо ознайомитися з трьома аспектами глобальних тенденцій, виділених експертами ООН [18, с. 324]. На європейському рівні вони відображаються через: дефіцит демократії у глобальному і регіональному управлінні; зростаючий потенціал і вплив недержавних суб'єктів; зростання впливу світової громадської думки. Теза про дефіцит демократії у глобальному управлінні, має свою специфіку в умовах розбудови нової Європи. Для європейського ГС вкрай важливо дотриматися одного з ключових принципів представницької демократії – наближення громадян до рішень, які їх стосуються, і забезпечення відповідальності перед громадянською за ці рішення. Цей принцип лежить в основі децентралізації, надання населенню можливостей самореалізації і розвитку, за участю всього населення. Серед визнаних елементів системи ефективного управління виділяють: прозорість, підзвітність громадянам, незалежні перевірки, чіткі закони та ефективні механізми стримувань і противаг, які застосовуються на певній основі.

Втім, в умовах глобалізації та інтеграційних процесів в Європі, участь суспільства у прийнятті рішень знижується. Громадяни все частіше висловлюють своє розчарування традиційними інститутами демократії. Парадоксально, але це відбувається саме в Європі, де демократія як форма правління досягла найбільш розвинених форм. Опитування, проведені в європейських країнах, свідчать про низький рівень довіри до парламентарів, а тому скорочується членство в політичних партіях. Така ситуація зумовлена багатьма чинниками, які в різних країнах можуть бути різними і заслуговують спеціального розгляду.

Суттєвим чинником є поширене переконання, що в столітті глобалізації традиційні форми представництва втрачають актуальність. Екс-

перти вважають, що обрані парламенти мало впливають на рішення, які приймаються на міжурядовому рівні, чи на здійснення нагляду за діяльністю і врегулюванням міжнародних ринків. А традиційний поділ влади – законодавчий орган обраних представників для нагляду і контролю за виконавчою функцією – не реалізується так послідовно у міжнародних міжурядових інституціях. Тож одне з протиріч сучасної європейської політики: економіка, торгівля, засоби комунікації і навіть культура стають все більш наднаціональними за характером, а представницька демократія по суті залишається національною і локальною. Можливо, саме це протиріччя є одним з тих, які лягли в основу проблеми ратифікації Лісабонської угоди [5]. Світова тенденція свідчить, що, оскільки все більше рішень приймаються на міжнародних форумах і в організаціях, все більшого значення набуває розробка підстав для наднаціонального управління, то необхідна демократична підзвітність громадянам. На думку дослідників, системна основа цього – ГС, глобальна роль парламентарів, громадська думка і світові ЗМІ. Люди, яких турбують такі питання, транслюють свої політичні інтереси через глобальну мережу ГС і соціальні рухи.

Другий чинник полягає в тому, що недержавні суб'єкти відіграють все важливішу роль у суспільстві й управлінні. Політично активні громадяни висловлюють стурбованість через механізми ГС, а не через традиційні інструменти демократії, особливо з міжнародних питань. Децентралізація дає ширші повноваження громадським організаціям (ГО) і місцевій владі, а бажання урядів створювати партнерство для вирішення пріоритетних питань і покращення послуг відкрило різні можливості приватному сектору і ГС. Також нині значно зросла активність НУО, які мають певний статус при Раді Європи [9], чи співпрацюють з нею в багатьох питаннях, у т.ч. й організацій ГС, орієнтованих на розробку політики. У цій сфері йде активна боротьба за увагу, членство, участь і різну підтримку. В Європі утворився своєрідний новий ринок, але не товарів і послуг, а інтересів, ідей та ідеологій.

Нові інформаційно-комунікаційні технології посилюють потенціал ГС. Завдяки їм групи, які відстоюють інтереси громадян, можуть активно діяти на наднаціональному, регіональному і місцевому рівнях. У рамках традиційних виборчих процесів люди групуються на рівні громад, населеного пункту. Нові канали комунікації породжують «європейські співтовариства за інтересами». Громадяни можуть активніше брати участь у загальноєвропейських процесах, відстоювати інтереси, які їх найбільше хвилюють, отримувати оновлену інформацію на різних веб-сайтах, дізнаватися через електронну пошту про нові події і можливості, зв'язуватися з міністрами, законодавцями, газетами і впливати на них. Це докорінна зміна. У представницьких демократіях, де громадяни періодично обирають своїх представників на виборах, що охоплюють весь спектр політичних питань, тепер з'явилася демократія, заснована на

широкій участі, в межах якої кожний може взяти участь в обговоренні найбільш важливих питань, використовуючи такі форми, як відстоювання інтересів, демонстрації протесту й інші шляхи. Тож нині легше здійснювати безпосередній політичний тиск на владу чи висловлювати соціальні вимоги [4, с. 106-109].

Світова економічна криза, що охопила і багаті країни, з усталеними демократичними інститутами та розвитком ГС, і ті країни, які лише прагнуть до такого рівня, змусила по новому підійти до світового досвіду формування відносин між державою й інститутами ГС. Проблема взаємин між ГС і державою криється в створенні чи налаштуванні ефективно діючого механізму обміну енергією між приватною і публічною сферами суспільного життя [1, с. 48-49]. Саме від успіху налагодження механізму «передачі енергії» від суспільства до інститутів державної влади залежить вирішення багатьох проблем, у т.ч. і економічних, і соціальних, які виникли з початком світової фінансово-економічної кризи.

Водночас порушення зв'язку між інститутами ГС та вищими органами управління (національними чи наднаціональними) теж створює серйозні проблеми. Одним з прикладів цього може слугувати нова інформаційно-комунікаційна стратегія, що зосереджувалася на ідеї «інформаційного дефіциту» ЄС, і комісія Р. Проді шукала нові засоби залучення громадян до отримання інформації. Втім, інформаційна стратегія комісії була незадовільною, адже тоді, як інституції ЄС докладали зусиль для розвитку широкої мережі альтернативних, сучасних, європейських каналів (як сервер «Еугора»), огляди громадської думки виявили, що громадяни надають перевагу традиційним ЗМІ [10]. Для досягнення транспарентності Європейська комісія (ЄК) почала поширювати всяку інформацію, але чітко її інтерпретувати, щоб уникнути різного тлумачення в ЗМІ. І знову те, що розпочиналося як комунікація, завершилося як інформація. «Дефіцит комунікації» створив серйозну комунікаційну проблему ЄК у 2004 р. Її спровокувала Директива з послуг на внутрішньому ринку, яку прийняли після внутрішніх консультацій 13 січня 2004 р. за пропозицією Ф. Болькештейна, комісара з питань внутрішнього ринку [11]. У березні 2004 р. профспілки Бельгії заявили у прес-релізі про «неприйнятність» пропозиції і розпочали масові виступи. У вересні 2004 р. вуличні демонстрації докотилися до Франції і Лондонського Європейського соціального форуму. 13 лютого 2005 р. 60 тис. осіб з усієї Європи пройшли Брюсселем із закликком відкликати текст, оскільки документ суттєво зашкодить європейській соціальній моделі.

Другим прикладом порушення зв'язку між інститутами ГС та ЄС в Європі став провал референдуму щодо Європейської Конституції у Франції та Нідерландах у 2005 р. Це чітко показало до чого може привести недооцінка громадської думки, навіть якщо правляча еліта вважає її помилковою. ЄС одразу ж зробив відповідні висновки і спробував налагодити більш ефективну взаємодію з ГС. Після публічних консультацій

і конференцій зацікавлених сторін (у т.ч. представників ГС) шведський комісар М. Волстром та її персонал розробили низку документів щодо покращення зв'язків з громадськістю [21]. Згодом справи покращилися й експерти відмічали стійку тенденцію зростання впливу ГС на органи державної влади і бізнес-спільноти. ЄК, стурбована результатами референдумів і відсутністю розуміння серед ГС зусиль ЄС по перетворенню його «в більш демократичну, прозору, ефективну і сильну» спільноту, запропонувала організувати дискусію з широкого кола питань у всіх країнах ЄС за участю «окремих громадян, інститутів ГС, соціальних партнерів, національних парламентів і політичних партій» [14]. ЄК вважала, що в межах дискусії слід широко обговорити європейську політику з різних сфер життя регіону. Така дискусія мала виявити дійсну картину потреб громадян та їх сподівання. Активно цьому процесу сприяли публікації та виступи в ЗМІ, які для більшості громадян часто були єдиним джерелом інформації. Зауважимо, що це породжувало нове явище – світову громадську думку, яка визначала політичний порядок денний і формувала позанаціональний комплекс норм і громадських вимог за межами національних держав. Тож ГС у цьому сенсі вносило такий же значний внесок у загальноєвропейське та глобальне управління, як і уряди та ЄС. Якісно-кількісний стрибок у напрямі активної комунікаційної політики зробила у кінці ХХ ст. програма PRINCE («Priority Information Programs for the Citizens of Europe»), ініційована Європейським парламентом, що завжди був прихильником активної інформаційної політики. PRINCE охоплювала такі теми, як внутрішній ринок («Citizens First»), Амстердамський договір, інституційну реформу («Building Europe Together») та євро [6].

У жовтні 2004 р. «Друзі Європи» («Friends of Europe») та консалтингова організація «Gallup Europe» представили доповідь «Чи чує мене ЄС?», яка базувалася на оригінальному підході до даної проблеми покращення зв'язку ЄС та його інституцій із громадянами. Одним із центральних питань було: «Чи справді інформація та комунікація ЄС такі погані?». Типові відповіді згрупували і на їх основі виробили цілий ряд пропозицій [13].

Диверсифікуючи соціальне партнерство на всіх рівнях управління (європейському, національному, регіональному), ЄК запровадила більш постійну комунікацію, зокрема «Програму діалогу з громадянами та бізнесом», та пришвидшила розвиток інформаційно-комунікаційних веб-потужностей ЄС не лише через модернізацію веб-сайту «Єгоро», але й через більш інтерактивні проекти – «Youvoice» та «Futurum» [15].

Також вже за кілька місяців пропозиції оформили в документ, який отримав назву «План-Д для демократії, діалогу та дебатів». Автори підкреслювали, що – це не «рятувальна операція» для Європейської Конституції, а початок широкого обговорення й дебатів між демократичними інститутами ЄС і громадянами на багато років. Причому «План-

Д» – це доповнення, до чинних програм у сфері освіти, культури, програм для молоді, ідеї європейського громадянства. Створення програми було викликано й тим, що ЄК намагалася відновити довіру громадян до європейських структур [16]. Обґрунтовуючи своєчасність цього заходу, автори проекту посилалися на результати опитування громадської думки, проведеного «Євробарометром» (Eurobarometer) [20], яке показало падіння довіри громадян. Так, якщо членство в ЄС на той момент підтримували 54% громадян, то авторитет ЄС знизився до 47%. Довіра до ЄС знизилася з 50% восени 2004 р. до 44% – навесні 2005 р. Громадяни Європи (53%) були впевнені, що їх голоси не враховуються в ЄС. Чиновників ЄС турбував і той факт, що майже половина опитаних (43%) вважали ЄС «неефективним».

«Громадяни мають право бути почутими», – записано в «Плані-Д», тобто ЄС має враховувати думки громадян, вдосконалювати демократичну систему. Чому так важливо постійно вести діалог з інститутами ГС? Одна з відповідей на це питання полягає в тому, що саме інститути ГС мають велику силу у формуванні громадської думки. Організації ГС через Інтернет, веб-сайти й інші канали інформують громадян про свої варіанти розв'язання політичних, економічних, соціальних тощо конкретних завдань. Міжнародні і регіональні об'єднання активістів, парламентарів, журналістів, лідери громадських рухів, активісти НУО теж мають значний вплив на обговорення міжнародних політичних проблем і відносин [14].

Пропонуючи «План-Д», організатори передбачали цілу систему організаційних заходів, опираючись на ресурси держави, фінансування організації дискусій, наукове консультування, матеріальне і технічне забезпечення, науковий аналіз, узагальнення результатів тощо. І хоч до «Плану-Д» чимало людей у країнах ЄС ставляться скептично, критикують його за політичну наївність, цей досвід взаємодії ЄС з ГС має велике значення, як приклад ефективного діалогу влади і ГС. Результати виборів 2009 р. до ЄП показали відносний провал партій і груп «євроскептиків», які прогнозували припинення європейської інтеграції і розпад ЄС [16]. Цілком імовірно, що тут спрацювала реалізація «Плану-Д».

Документи ООН визначають НУО, як будь-яке добровільне некомерційне об'єднання громадян, утворене на місцевому, державному чи міжнародному рівні. Орієнтовані на досягнення конкретних результатів і керовані людьми, об'єднаними загальними інтересами, НУО вирішують різноманітні завдання і виконують різні гуманітарні функції: доводять до відома урядів потреби і сподівання людей; здійснюють загальногромадський контроль за діяльністю поліції; сприяють активній участі мас у політичному житті на місцевому рівні; забезпечують аналіз і експертну оцінку політичних проблем; діють як механізм «раннього оповіщення»; допомагають здійснювати контроль за виконанням міжнарод-

них угод. НУО захищають соціальні права громадян, формують громадську думку з різних питань на національному та міжнародному рівні.

У сучасній Європі часто звучать аргументи, що глобальні зміни збільшують нерівність і підвищують ризик для вразливих верств населення. Це справедливо, тож і найбільш затяті прихильники глобалізації згодні з тим, що втілювати її в життя слід так, щоб вона включала в цей процес все суспільство. В іншому випадку політика сильних за рахунок слабких може дати лише короткострокові результати, а обернеться тривалими втратами для всього суспільства. Включення представників ГС всіх країн Європи в широкий діалог, щодо надання рівних можливостей націям і народам, забезпечить справедливість політики і стратегій розвитку, демократичні та представницькі процеси прийняття рішень, повагу до громадян та їх прав, збереження культурного розмаїття та пересмислення безпеки, в т.ч. людської безпеки. ГС відіграє принципово важливу роль у реалізації цих підходів.

Для ГС європейських країн характерне зростання ролі громадської думки. На думку експертів ООН, глобальне ГС має сьогодні реальну владу. У цьому сенсі дослідники прогнозують, що в наступні роки зростуть вимоги ГС до політичної влади, до підзвітності й інших аспектів її діяльності. Тому важливо вивчати досвід ГС європейських країн у відстоюванні соціальних прав і свобод громадян, адже значну частину цього досвіду європейці набули в досить важкий післявоєнний період [19, с. 93].

Звичайно, сучасні проблеми країн Європи, значно відрізняються від тих, які існували на початку формування ЄС. Виклики мають широкий спектр проблем – від тероризму до односторонніх дій і війни, від пандемії і зміни клімату до економічних криз і заборгованості, від етнічної чи фракційної напруги до міжнародної злочинності і від визнання універсальності прав до поваги різноманіття культур. Крім того, ці проблеми розвиваються в межах ЄС на тлі країн і міжурядових взаємин, які стають все складнішими і різними. Традиції активної позиції ГС країн Європи зберігаються і розвиваються [7, 8].

Завдяки напруженій боротьбі багатьох ГО і найперше профспілок, у провідних країнах Європи – у Франції, Німеччині, Італії тощо – склалися ефективні і надійні системи захисту. Побоюючись вибухів невдоволення трудящих, уряди цих країн йшли на компроміс з вимогами поліпшення умов життя і не допускали великого розриву між доходами найбагатших і найбідніших громадян своїх країн. До проведення цілеспрямованої політики пом'якшення соціальної напруги та підвищення соціального захисту населення уряди європейських країн підштовхувала і міжнародна обстановка, коли, кожна з двох існуючих на континенті політичних систем, прагнула довести свою перевагу і соціальну привабливість.

Тож можна стверджувати, що ЄСМ стала одночасно результатом завоювань масових організацій громадян і ГС (в цілому), і розумної та компромісної політики підприємців і держав Європи. М.В. Каргалова вважає, що більшість громадян користуються соціальними досягненнями, наданими ЄСМ. На заході Європи вдалося створити численний середній клас, до якого себе відносять дві третини громадян ЄС. Правлячі кола, які пішли на певні поступки, намагалися представити досить високий рівень життя населення як невід'ємну рису «цивілізованого капіталізму». Це був продуманий стратегічний план, і послідовна його реалізація привела до вражаючого результату [8]. За даними «Євростату» (Eurostat), до 30% ВВП ЄС нині витрачається на соціальний захист населення, а в Швеції – всі 59% [12, с. 689]. Європейці пишуться т.зв. «соціальним стрижнем» Європи, хоч прихильники ліберальної ринкової економії (США) вважають його гальмом розвитку конкурентоспроможної економіки і навіть називають «соціальною хворобою».

Для ГС європейських країн важливо, щоб у повному обсязі виконувалося головне завдання соціальної держави – забезпечувалися стабільність у країні і соціальний захист громадян. Соціальна держава має будувати свою політику з урахуванням інтересів усіх без винятку соціальних верств і груп сучасного суспільства, створити умови для відтворення нової робочої сили, здатної забезпечити необхідну матеріальну базу країни. Кожний громадянин повинен мати правовий захист держави. Її піклування повинні відчувати не лише бідні, а й цілком благополучні групи населення, адже їх роль в економічному розвитку країни визначальна. Лише маючи підтримку і довіру суспільства, держава може успішно реалізовувати свою економічну і соціальну політику, називатися соціальною державою. Т.В. Яригіна пише, що «соціальна держава стоїть ніби на «трьох китах»: соціальна справедливість, соціальна відповідальність та соціальне партнерство» [3, с. 72].

Соціальна відповідальність держави у Європі – це вироблення і реалізація соціального законодавства, забезпечення надійного соціального захисту громадян (безпеки), стабільності, сприятливої «соціальної екології», створення комфортного соціального клімату, на тлі якого люди могли б реалізовуватися в своїх власних інтересах і в інтересах суспільства в цілому. Руйнування системи соціального захисту і соціальних інститутів стає однією з причин зростання числа екстремістських дій і груп. Більшість «гарячих точок» Європи з'являються там, де уряди не можуть впоратися з гострими соціальними проблемами і найперше забезпечити соціальний захист населення. У поєднанні з іншими факторами – кризою в економіці, безробіттям, поляризацією доходів, поглибленням соціальних і економічних дисбалансів і негативними наслідками глобалізації – сама ситуація провокує зіткнення різних інтересів, які набувають форму політичної, релігійної та національної конфронтації [1, 22].

За дотриманням законодавчої бази при вирішенні соціальних завдань покликане неухильно стежити ГС [17, 29]. Саме дотримання законодавчих норм допомагає врегулювати проблеми, породжені розбіжністю інтересів, згладжувати соціальні конфлікти і забезпечує поступальний розвиток суспільства. В європейських країнах накопичений значний досвід взаємодії інститутів ГС, законодавчої і виконавчої гілок влади. Це – публічно-правові корпорації, громадське самоврядування в Німеччині, Економічна і соціальна рада у Франції. У французькій Конституції є конституційний орган – Економічна і соціальна рада, в яку входять представники НУО, некомерційного сектора. Рада здійснює експертизу всіх законопроектів, і депутати Національної асамблеї Франції не обговорюють законопроекти без висновку Економічної і соціальної ради, тобто без експертизи ГС.

В європейських країнах за участю інститутів ГС результативно працює розгалужений механізм реалізації соціальної політики ЄС. У багатьох випадках бажаний ефект досягається застосуванням принципу субсидіарності, яка розподіляє відповідальність і компетенції між різними рівнями влади. Комунітарні органи, визнаючи право на свободу дій на будь-якому рівні, беруть на себе вирішення поставлених завдань лише в тому випадку, якщо ті не можуть бути вирішені самими державами - членами або коли в силу масштабу і очікуваного ефекту запропоновані дії можуть бути краще здійснені на рівні ЄС.

На жаль, об'єктивні причини (прагнення вирішити проблему зайнятості, забезпечити максимальне зростання економіки, зберегти її конкурентоспроможність на міжнародному рівні) все частіше змушують європейські держави робити крок назад – ставити питання про зменшення частки соціальних витрат, перегляд умов отримання соціальної підтримки і скорочення кількості її отримувачів. До таких заходів змушені вдаватися навіть потужні соціальні держави – ФРН і Франція. Інститути ГС країн Європи намагаються не допустити руйнування ЄСМ і вже ніяк не «демонтувати» соціальну державу. Громадські структури стежать за тим, щоб у нових умовах держава не відмовлялася від своїх зобов'язань, а займалося пошуком різних, гнучких форм діяльності із залученням нових партнерів.

Полегшення соціального тиску, що лежить на державі, стає часом для неї не підйомним, і має компенсуватися, як вважають у ЄС, збільшенням соціальної відповідальності бізнесу та найманих працівників. З чималими труднощами, формується сучасна попередня стратегія, яка дозволяє уникати великих соціальних конфліктів і конфронтації, використовуючи компроміси та політику соціального партнерства із залученням інститутів ГС [10]. У сучасній Європі по новому ставиться питання про участь населення в соціально-економічному розвитку. Акцент з милосердя та соціальної підтримки найбільш постраждалих груп населення переноситься на надання кожному можливості брати участь у

створенні суспільного багатства та користуватися його результатами в умовах сучасного етапу розвитку – інноваційного. Прийняття нової стратегії – показник прагнення суспільства дати адекватну відповідь на виклики XXI ст. Тож ЄС вважає, що відповідальність за успіх економічних та соціальних трансформацій, забезпечення соціальної безпеки і стабільності лягає в рівній мірі на державу, бізнес, НУО, ГС і окремих громадян.

Таким чином, досвід європейського ГС в успішному вирішенні питань налагодження соціального діалогу і соціального партнерства доволі цінний. Він засвідчує зростання ролі держави в системі соціального партнерства. Адже сучасна держава володіє адміністративним ресурсом, бюджетними коштами, відповідним законодавством, структурами виконавчої влади та можливостями і може реально використовувати їх для досягнення соціальних компромісів, підтримки або, навпаки, стримування інших соціальних партнерів на основі соціальних пактів, що укладаються з представниками бізнесу і профспілок. Політика соціального партнерства на новому етапі європейської інтеграції змінює форми діяльності, розширює діапазон. Договірні відносин на рівні окремого підприємства згодом переросли у співпрацю асоціацій підприємців і організацій трудящих, державних структур, не лише національного, а й міжнародного масштабу. Вони відображені в соціальному законодавстві, аналітичних документах, оприлюднених керівними інституціями ЄС.

Попри очевидні успіхи європейської політики соціального партнерства, вкажемо, що протистояння партнерів не зникло, а має інші форми і вираження. Воно збережеться, поки існує економічна і соціальна нерівність. Новий рівень соціального партнерства – один з проявів соціальних інновацій, без яких нині важко обійтися. Впровадженню нових соціальних технологій сприяють можливості інформаційного суспільства, які виступають як інформаційне забезпечення соціальної політики. Політика ЄС вимагає, щоб в інтересах вдосконалення європейської «моделі демократії» організації ГС більш тісно залучалися до процесу становлення європейської соціальної політики – офіційно і на інституційному рівні.

Доступ до фінансового контролю в соціальній сфері здійснюється і через включення представників ГС в керівні органи Європейських структурних фондів, які акумулюють значні кошти із бюджету ЄС і займаються їх розподілом згідно з поставленими перед ними завданнями. Без громадського контролю за виконанням планів, зокрема за розподілом коштів та їх цільовим використанням, цей процес буде надто складним. Структури ГС як найбільш організована й активна частина суспільства забезпечують соціальну базу і підтримку, а в разі необхідності і протидія реалізації заходів, що проводяться бюрократичними структурами в порушення законних прав громадян. Саме вони здатні найбільш об'єк-

тивно оцінити соціальний ефект державної політики, результати і якість роботи офіційних структур.

Принциповим, з точки зору об'єктивності та дієвості контролю з боку громадян і різних інститутів ГС, є те, що всі вони повинні бути чітко регламентовані, перебувати в правовому полі. Важливо, щоб міжнародне, національне, регіональне, муніципальне законодавства були гармонізовані і взаємно доповнювалися, щоб були адекватні критерії оцінки ефективності дій всіх учасників процесу. Вкажемо, що позитивний досвід європейських країн у питаннях соціального захисту громадян при активній участі ГС використовують у багатьох країнах.

Конкретним прикладом активної участі ГС у справах об'єднаної Європи може служити й те, що в умовах економічної і фінансової кризи та широкої політичної дискусії про подолання її негативних економічних і соціальних наслідків, вперше за всю історію існування Європейський економічний і соціальний комітет ухвалив документ – «Програма для Європи: пропозиції громадянського суспільства». Комітет вважав, що програма активізує жителів муніципальних утворень, держави, політичні сили, ГО й об'єднання, громадян ЄС, через участь у виборах вирішувати проблеми Європи в цілому, а не лише питання, що формують національний інтерес. Це важливо, адже країни шукають вирішення економічних і фінансових проблем, і це рішення може бути лише загальноєвропейським, прийнятним для всіх держав. На нашу думку, попри наведені приклади успішного досвіду взаємодії держави і ГС європейських країн, у багатьох країнах світу все ще актуальне завдання активного залучення громадян, громадських організацій та інститутів ГС до процесу вироблення і реалізації планів урядів у сфері соціальних і економічних реформ. Безперечно, активна участь громадян значно підвищила б шанси успішного втілення в життя намічених програм.

Література

1. Бенедикт XVI. Энциклика о целостном человеческом развитии в любви и истине. – М.: НО Издательство франсисканцев, 2009. – 48 с.
2. Договор о создании Европейского Союза (Маастрихтский договор) // Сб. международных правовых документов, регулирующих вопросы миграции. Междунар. орг. по миграции. – М.: МОМ, 1994. – С. 147-151.
3. Каргалова М.В. От социальной идеи к социальной интеграции. Становление социальной политики Европейского Союза / М.В. Каргалова. – М.: Интердиалект+, 1999. – 318 с.
4. Колодій А. Процес деліберації як складова демократичного врядування // Демократичні стандарти врядування й публічного адміністрування / А. Колодій // Матеріали науково-практичної конференції. ЛРІДУ НАДУ при Президентіві України, 4 квітня 2008 р. – Львів, 2008. – С. 106-110.

5. Лиссабонский договор и Чехия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.europarl.europa.eu/news/public/story_page/008-62269-292-10-43-901-20091009STO62247-2009-19-10-2009/default_cs.htm
6. Тихомирова С. Комуникаційна політика ЄС: програма PRINCE / С. Б. Тихомирова // Слов'янський вісник: Зб. наук.праць. – Вип.1. – 2011 [Электронный ресурс] – Режим доступа : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Slv/2011_11/st63.pdf.
7. Тоффлер Э. Метаморфозы власти: знание, богатство и сила на пороге XXI века / Э. Тоффлер [пер. с англ]. – М.: ООО Изд-во АСТ: ЗАО НПП «Ермак», 2004. – 730 с.
8. Conquiste del lavoro. – 13-14.02.2010.
9. Discours du Président N. Sarkozy devant le parlement reuni en congress. Versailles, 22 juin 2009 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.elysee.fr.
10. European Citizens Action Service, Information for the European Citizen. – Brussels: ECAS, 2003 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ecas.org>, 22 April 2007.
11. European Commission, DG Internal Market website [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://europa.eu.int/comm/internal_market/services/services-dir/index_en.htm.
12. EVRISPES 17-o rapporto Italia. 2005. Sintesi per la Stampa. – Roma: Ufficio stampa eurispes, 2005. –764 p.
13. Friends of Europe, Can EU hear me? How to get the EU's message out, Friends of Europe in collaboration with Gallup Europe and EurActiv, Brussels, 2004 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.gallupeurope.be/canEUhear/Can_EU_Hear_Me-FINAL-Report.pdf.
14. Information and Communication Strategy [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://europa.eu/legislation_summaries/economic_and_monetary_affairs/introducing_euro_practical_aspects/125079_en.htm
15. Kurpas S. After the European Elections, Before the Constitution Referenda. Can the EU communicate better? [Электронный ресурс] / Sebastian Kurpas, Christoph Meyer & Kyriakos Gialoglou // CEPS, Policy. – 2004. – №55 (July). – Режим доступа: http://shop.ceps.be/downfree.php?item_id=1140
16. Plan D for Democracy, Dialogue and Debate [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/decisionmaking_process/a30000_en.
17. Salamon L.M. Subsidiarity and the new governance: reflections on the lombard experience / L.M. Salamon // Subsidiarity Governance: Theoretical and Empirical Models. Edited by Alessandro Colombo. – New York: Palgrave Macmillan, 2012. – P. 19-30.

18. Salamon L.M. The State of Nonprofit America (ed.) 2d edition / L.M. Salamon. – Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2012. – 708 p.
19. Salamon L.M. America's Nonprofit Sector: A Primer. 3d edition / L.M. Salamon. – NY: The Foundation Center, 2012. – 295 p.
20. Standard Eurobarometer 63 / Spring 2005 – TNS Opinion & Socia [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb63/eb63_en.pdf
21. Website of the consultation process [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/communication_white_paper/.

Стаття надійшла до редакційної колегії 16.12.2014 р.

*Рекомендовано до друку д.політ.н., професором **Монолатієм І.С.**,
д.соціол.н., професором **Кириленко О.М.** (Рівне)*

CIVIL SOCIETY IS A FULL PARTNER IN THE IMPLEMENTATION OF THE EUROPEAN SOCIAL MODEL

I. V. Butyrskaya

*Chernivtsi Trade and Economics Institute of Kyiv National Trade and
Economic University; 58002, Chernivtsi, Central square, 7;
ph. +38 (066) 01-99-805; e-mail: irina.val13@gmail.com*

The paper investigates the interaction of civil society of the countries members of the EU, national States and EU bodies, aimed at maximizing the realization of the citizens and residents of the community to the values of freedom, human dignity, their own welfare. The author emphasizes that in modern conditions, are formed and have a significant influence non-governmental organizations, the non-profit sector, which plays an independent role, becomes a partner of the state and the commercial sector in solving pressing social problems. The inclusion of civil society representatives of all European countries in a broad dialogue, equal opportunities for Nations and peoples, is intended to ensure fairness policy, development strategies, a democratic and representative decision-making processes. This process involves the respect of citizens and their rights, enhance cultural diversity and rethinking security definitions, the inclusion of the concept of human security. Civil society plays a crucial role in the implementation of these approaches, operates as a full partner of the successful implementation of the European social model.

Key words: *Civil society, European Union, government, non-governmental organizations, the nonprofit sector, European values, globalization.*